

Přílohy

Úvodní text k dotazníku

Dobrý den, jmenuji se Ivana Rubešová a jsem studentkou magisterského studia Pedagogiky předškolního věku. Ráda bych Vás poprosila o vyplnění anonymního dotazníku. Data budou zpracována k mé diplomové práci s názvem "*Přírodní zahrada v Mateřské škole*". Děkuji za Váš čas a spolupráci.

Dotazník pro učitele/ky mateřských škol

1. Věk učitele/ky
  - 19 – 25
  - 26 – 35
  - 36 – 45
  - 46 – 55
  - Více než 56
2. Kraj (ve kterém se nachází vaše mateřská škola).
  - Karlovarský
  - Ústecký
  - Liberecký
  - Královéhradecký
  - Pardubický
  - Olomoucký
  - Moravskoslezský
  - Zlínský
  - Jihomoravský
  - Vysočina
  - Jihočeský
  - Středočeský
  - Praha
  - Plzeňský

3. Velikost obce (ve které se nachází vaše mateřská škola).

- Méně než 1000 obyvatel
- 1001 – 15 000 obyvatel
- 15 001 – 80 000 obyvatel
- 80 001 - 400 000 obyvatel
- Praha

4. Mohou děti v zahradě vaší mateřské školy lézt na stromy?

- ANO
- NE

5. Pokud jste u předchozí otázky odpověděl/a ANO, napište, jaká máte stanovená pravidla pro lezení na stromy. Pokud jste odpověděl/a NE, napište, jaké máte důvody.

6. Mohou děti lézt na stromy mimo mateřskou školu ve vaší přítomnosti?
(na vycházce, na škole v přírodě...)

- ANO
- NE

7. Máte v zahradě vaší mateřské školy surové kmeny stromů nebo kořeny vhodné k lezení dětí?

- ANO
- NE

8. Stal se v minulosti úraz spojený s lezením na stromy v mateřské škole, kde pracujete/jste pracoval/a? V případě že ANO, zaškrtněte, jaký úraz. V případě že NE, zaškrtněte, nesetkal/a jsem se s úrazem.

- modřina, odřenina
- podvrknutí, pohmoždění

- tržná rána
- zlomenina
- otřes mozku
- zranění s trvalými následky
- úmrtí
- jiné
- nesetkal/a jsem se s úrazem

9. Slyšel/a jste o úrazu spojeném s lezením na stromy od učitelů/ek z jiných mateřských škol? V případě že ANO, zaškrtněte, jaký úraz. V případě že NE, zaškrtněte, neslyšel/a jsem o úrazu.

- modřina, odřenina
- podvrknutí, pohmoždění
- tržná rána
- zlomenina
- otřes mozku
- zranění s trvalými následky
- úmrtí
- jiné
- neslyšel/a jsem o úrazu

10. Mohou vaše vlastní děti lézt na stromy?

- ANO
- NE
- Nemám vlastní děti

11. Pokud jste u předchozí otázky odpověděl/a ANO, napište, jaká máte stanovená pravidla. Pokud jste odpověděl/a NE, uveďte důvod.

12. Lezl/a jste jako dítě na stromy?

- ANO
- NE

13. Vzpomněl/a byste si na další zážitky z dětství spojené se stromy?
14. Realizujete ve vaší mateřské škole programy spojené se stromy? V případě že ANO, napište, jakým způsobem. V případě že NE, napište, nerealizujeme.

Vybrané aktivity

- **LES**

Úkol: simulace reálné situace, uvědomit si význam lesa, hledání argumentů pro jeho záchranu, význam skromnějšího života, význam vědomostí a učení.

Pomůcky: modely stromů a rostlin z tvrdého kartonu, starý pracovní kabát.

Činnosti: Děti mají za úkol utvořit v místnosti les pomocí papírových modelů. Potom si stoupneme doprostřed tohoto lesa a povídáme si o tom, co všechno můžeme a naopak nemáme v lese dělat. Poté jsou děti ponecháni v místnosti – „v lese“ sami a mohou zde dělat, co chtějí. Po chvíli přichází učitelka v roli lesního dělníka a vyhání děti z lesa. Chce vykácet stromy a postavit zde silnici a továrnu. Děti se snaží les bránit (většinou fyzickou silou). Dělník se nechce s dětmi prát, ale chce, aby ho přesvědčili o důležitosti a významu lesa. Děti musí přijít na co nejvíce významných vlastností a funkcí lesa. Dělník však argumentuje tím, že všichni lidé potřebují auta, televize, nábytek. Děti zase většinou tím, že se bez nich mohou ostatní obejít. V další rozhovor se učitel- dělník snaží vést děti k závěru, že pro záchranu kousku důležité přírody musíme být všichni skromnější a spoustu věcí si dokázat odříct.

Na závěr dělník sundá kabát a podává si s dětmi ruku na důkaz toho, že ho přesvědčily. Upozorňuje je však na to, že ve skutečnosti by to nebylo tak jednoduché, a aby děti mohly chránit přírodu a pomáhat jí, musí o ni nejdříve co nejdříve a nejvíce vědět a stále se učit (Horká, 1994, str. 20).

- **JAVOR**

Využijeme nažky javoru a sestavujeme z nich obraz, objevujeme, čím se nažky jednotlivých druhů javorů liší.

Výsledný poznatek:

Javor mléč má křídélka rozevře ná (list mají Kanaďani ve znaku), javor klen má křídélka klenutá, babyka má drobné nažky (Burešová, Korvasová, 1993).

- **MECH**

Přineseme si z lesa různé druhy mechů a založíme "mechárium". Do malého akvária či velké lahve nasypeme zeminu, položíme na ni mechy, příp. zasadíme kapradinu a uzavřeme sklem. Mechárium musíme často rosit.

Výsledný poznatek:

Pozorujeme krásné nekvetoucí rostliny, vytvoříme si ve škole malý les ve skle. V mecháriu může chvíli žít žába, pavouk, poroste tam i malý stromek. Přírodniny si bereme jen tam kde je jich dostatek. (Burešová, Korvasová, 1993)

- **MODŘÍN**

Pod stromem modřínu nacházíme slabé větvičky i se šištičkami a drobnými výběžky, ze kterých na jaře vyrůstá štětička jehliček.

Výsledný poznatek:

Modřín je jediný jehličnatý strom, kterému opadává jehličí, proto se jmenuje modřín opadavý. Tmavé výběžky se dají odloupnout a máme "do obchodu pepř" (Burešová, Korvasová, 1993).

- **NAJDI DVA STEJNÉ LISTY**

Cíle: Uvědomit si originalitu a jedinečnost všeho živého. Kontakt s přírodninami.

Místo a čas realizace: Zahrada nebo okolí MŠ, podzim.

Pomůcky: Žádné.

Realizace: Necháme děti pobíhat po listnatém lese a hledat dva stejné listy. Po chvíli je zavoláme k sobě a porovnáváme přinesené dvojice listů. Uvědomíme si, že i když jsou z jednoho stromu, nejsou stejné. Liší se velikostí, barvou, různým počtem vykousaných dírek a prasklin atd. Na světě nejsou stejné listy, nejsou zde stejní lidé, stejné děti. Můžeme hledat jen podobnosti, ale každý z nás je jedinečný originál.

Aktivovaná slovní zásoba: Podoba, symetrie, vzor, třídění, porovnávání, srovnávání, originál, jedinečnost (Jančaříková, 2010: str. 58).

- **ŠIŠKO, UMÍM TĚ OTEVŘÍT I ZAVŘÍT**

Cíle: Uvědomit si, že šišky reagují na prostředí pohybem (otevíráním a uzavíráním). Kontakt s přírodním materiálem. Učit se experimentovat.

Místo a čas realizace: Třída, podzim.

Pomůcky: Šišky, nádoby na vodu, topení.

Realizace: Na vycházce děti nasbírají šišky z borovice nebo smrků. Pokud jsou otevřené, vloží je do studené vody. Za několik minut se šišky zavřou. Zavřené šišky vložíme na topení (nebo na jiné teplé a suché místo), po vyschnutí se šišky otevřou. Tento proces lze opakovat.

Některý z prvních teplých dnů na jaře se zaposlouchejte v borovém háji, pravděpodobně uslyšíte praskání – to se otvírají šišky.

Informace pro učitelku: Teplota a sucho způsobí, že se šupiny na šišce začínají kroutit, šiška se rozevře a semena opatřená křídly mohou při poryvu větru vypadávat. Naopak vlhkost a chlad působí tak, že se šupiny stáhnou k sobě. Je to dobré přizpůsobení, protože kdyby semena ze šišek vypadávala ve vlhku (dešti), tak by nikam nedoletěla, ale začala by klíčit pod mateřskou rostlinou, čímž by jí konkurovala.

Aktivovaná slovní zásoba: Šiška, semena, teplo, chlad, pohyby rostlin (Jančaříková, 2010: str. 67).

- **KOUZELNOU BRÁNOU DO LESA**

Cíle: Rozvíjet environmentální senzitivitu prostřednictvím rozvíjení vztahu ke konkrétnímu místu, lesu. Rozvíjet fantazii. Uvědomit si, že příroda poskytuje prostředí pro hry a pro rozvoj fantazie.

Místo a čas realizace: Okolí MŠ, celoročně.

Pomůcky: Žádné, příp. Pentličky.

Realizace: Jako motivaci se děti mohou naučit básničku:

Zamykám, zamykám les, aby sem nikdo nevlez.

Vleze sem bába, at' se z ní stane žába.

Vleze sem dědek, at' se z něj stane dudek.

Vleze sem mládenec, at' se z něj stane mravenec.

Vleze sem panna, at' se z ní stane srna.

Učitelka jde s dětmi na vycházku do lesa. Upozorní je, že nejdou na obyčejnou vycházku, ale na vycházku pohádkovou. Všichni do lesa vstoupí kouzelnou bránou (vhodně vybranou dvojici stromů nebo stromem, který se rozvětňuje nízko u země, učitelka ji může přizdobit pentlí). Děti procházejí nebo prolézají bránou a v kouzelném lese plní úkoly podle zadání.

Aktivovaná slovní zásoba: Brána, vstup, dveře, vchod, průchod, vrata, vlez, cesta. (Jančaříková, 2010: str. 71).

• **STOJÍ, STOJÍ STROM**

Cíle: Zahřát se v chladném dni venku. Připomenout hravou formou základní druhy stromů a rostlin. Rozvoj hrubé motoriky.

Místo a čas realizace: Les, zahrada.

Pomůcky: Žádné.

Realizace: Učitelka dětem říká říkanku:

Stojí, stojí strom,

bacil do něj hrom,

chytněte se...

Na závěr říkanky doplní název některé z přírodniny, které se v lese vyskytují (např. mechu, lišejníku, dubu, sasanky, podléšky). Učitelka děti honí, dokud se vybrané přírodniny nechytou. Děti se učí jedno od druhého, když nevědí, o jakou přírodninu se jedná, rozhlédnou se a přidají se k dítěti, které se zvolené přírodniny již drží. Cílem není chytit nějaké dítě, ale proběhnout se, naučit se něco a zopakovat si to. Učitelka tedy nemusí „hrát naplno“. U tohoto důvodu se v této hře příliš neosvědčilo vystřídání učitelky dítěte.

Aktivovaná slovní zásoba: Hra, pravidla, názvy přírodnin a druhů podle výběru učitelky (Jančaříková, 2010: str. 78).

- **BUDE ZIMA, BUDE MRÁZ, KAM SE, PTÁČKU, KAM SCHOVÁŠ**

Cíle: Uvědomit si význam dutých (tzv. doupných) stromů pro krajinu a její obyvatele. Rozvíjet vztah ke konkrétnímu stromu. Rozvoj hudebních dovedností.

Místo a čas realizace: Zahrada i třída, podzim.

Pomůcky: Doupný strom, předměty a dárky.

Realizace: Seznámíme děti s písničkou „Bude zima, bude mráz“.

Bude zima, bude mráz, kam se, ptáčku, kam schováš?

Schovám já se do dubu, tam já zimu přebudu.

Bude zima, bude mráz, kam se, ptáčku, kam schováš?

Schovám já se do javora, to bude má komora.

Bude zima, bude mráz, kam se, ptáčku, kam schováš?

Schovám já se do bezu, až přestane, vylezu.

Bude zima, bude mráz, kam se, ptáčku, kam schováš?

Odletím já do Říma, neuškodí mně zima.

Vyprávíme si o životě ptáků u jiných zvířat v lese. Jak jim je za nepříznivého počasí? Na zahradě hledáme místo, kde se mohou ptáci schovat – po dešti zůstávají suchá. Nejčastěji je to při kmenech stromů- nacházíme zde suchou trávu a suché větvičky. Dovedeme děti k doupnému stromu, do dutiny jim můžeme předem schovat překvapení (hračku, sáček hašler) – obdobně jako Pipi Dlouhá Punčocha schovávala překvapení pro Tomíka a Aniku. Doupné stromy jsou v krajině důležité, protože se v nich mohou schovávat zvířata, někdy i lidé.

Informace pro učitelku: Další informace naleznete na webových stránkách autorky a v knize J. Rákosníkové Hrajeme si u maminky (Praha, Vyšehrad).

Aktivovaná slovní zásoba: Doupný strom, stěhovaný ptáci, teplé kraje, hlad, nepříznivé počasí, víchřice (Jančaříková, 2010, str. 88).

- **LIDSKÝ ŽIVOT A LETOKRUHY STROMŮ**

Cíle: Uvědomit si, že čas běží lineárně.

Místo a čas realizace: Zahrada (cesta od vrátek do MŠ) nebo chodba (kudy chodí i rodiče), celoročně.

Pomůcky: Kulatina ze starého stromu se zřetelně viditelnými letokruhy.

Realizace: Na zahradě nebo na chodbách MŠ umístíme špalíky ze stromů s letokruhy. Pomocí různých ikonek, fotografií a šipek vytvoříme na některých letokruzích „měřič času“ – připomínku toho, že každý rok se dějí změny, že zde některé stromy byly před narozením dítěte a že se před jeho narozením uskutečnily i různé významné události. Děti se učí vnímat přírodu v časových úsecích přesahujících dosavadní život dítěte, ale i lidský život vůbec.

Informace pro učitelku: Několik prvních let stromy letokruhy netvoří.

Aktivovaná slovní zásoba: letokruhy, kulatina, špalek, čas, rok, léto, narození, úmrtí (Jančaříková, 2010: str. 93 - 94).

- **DUŠE STROMU**

Rozvíjíme divergentní myšlení, citlivost pro přírodu, fantazii, sounáležitost. Motivační loutka si s dětmi povídá kolem nějakého krásného rozložitého stromu. Necháme děti doplňovat analogie, které je napadnou (neopravujeme, respektujeme jejich představu, naším cílem je umět pojmenovat části stromů a vnímat, že stromy jsou živé organismy): „jako my máme nohy, stromy mají – kořeny, jako my máme tělo- kmen, ruce – větve, prsty – větvičky, kůži – kůru, my pláceme, když nás někdo zraní – stromu teče smůla, listy – jsou jako? Potom děti vyzveme, aby postavily svůj strom se všemi jeho částmi z klacíků, větve, kůry, které najdou v okolí (Leblová, 2010: str. 28).

- **STROM MÝMA OČIMA**

Při této aktivitě se rozvíjí empatie, spolupráce, citlivost pro přírodu. Děti se rozdělí do skupinek a každá si v lese či parku vybere svůj strom, pohodlně se usadí tak, aby ho měla dobře v zorném poli a mohla ho soustředně pozorovat. Zjišťují, kdo v něm bydlí, kdo žije v jeho okolí, komu dává stín, odpočinek, zda na něm zpívají ptáci, jaké zvuky z něj vycházejí, co roste v jeho blízkosti, jakou má kůru, je silný, starý, listnatý, jehličnatý, napadený škůdci, má suky, jsou na něm hnízda nebo otvory. Učitelka obejde skupinky dětí a zapíše všechny postřehy, které děti zaznamenaly do sloupce na papír. Nakonec aktivity se přečtou seznamy jednotlivých skupin, která měla nejvíce postřehů, jaké nejoriginálnější...? (Leblová, 2010: str. 28).

• HÁDEJ, HÁDAČI

Věk: 5+

Cíl: představivost, sluchové vnímání, rozvoj vyjadřování, komunikace

Pomůcky: připravené hádanky

Děti mají velice rádi hádanky. Posad'te se v lese do kruhu a položte dětem několik předem připravených hádanek. Potom vyzvete děti, ať se pokusí samy popsat nějaké zvířata nebo rostlinu nebo jakoukoliv přírodninu v lese tak, že nevysloví její přesný název. Ten musí uhodnout jejich kamarádi.

Například:

- Má zrzavý kožíšek a je moc chytrá. Co je to? (liška)
- Dupe, funí, je silné a žere žaludy. Co je to? (divoké prase)
- Skáče po větvích, je černá nebo hnědá a sbírá oříšky. Co je to? (veverka)
- Jsou to ruce stromu. Co je to? (větve)
- Jsou sladké a červené, rosou na keři. Co je to? (maliny)

Připravené hádanky:

- Pořád nosí jehelníček, ale nikdy nešije. (ježek)
- Má pěknou hlavičku, jen jednu nožičku, hoví si v lesíčku. (hříbek)
- V brázdě mezi lesíky, sedí tmavé uhlíky. (zajíci)
- V lese se pase, parohy nese. (jelen)
- Je červený hrneček, plný žlutých zrníček (šípek) (Doležalová, Kučerová, 2004: str. 90-91).

• VYPLAŠENÁ ZVÍŘATA

Věk: 5+

Cíl: obratnost, rozhodnost, samostatnost, orientace v prostoru

Pomůcky: karty s obrázky zvířat

Vyprávějte dětem příběh o tom, jak do stejného lesa, ve kterém jste nyní, přišly nedávno jiné děti. V lese se honily, křičely a vyplašily všechna lesní zvířátka. Ta se polekala a rozutekla do všech stran. Teď se bojí vrátit. Můžete je přivést zpět, když se rozejdete po okolí a zvířátka najdete v jejich skrýších. Musíte se ovšem pohybovat potichu, abyste se nechovaly jako rozpustilé děti z předchozího vyprávění. To by se zvířátka znovu vylekala a utekla z lesa nadobro.

Vymezte prostor, ve kterém se smějí děti pohybovat. Vedoucí nebo jeho pomocník předem rozmístí v okolí obrázky zvířat. Obrázky položte na cestu, pod kameny, zavěste na větvičky nebo položte do mechu tak, aby byl obrázek alespoň z poloviny vidět. Na startovní pokyn se děti rozjedou do lesa a hledají zvířata v úkrytech. Nalezený obrázek si mohou ponechat. Vedoucí hry se mezi nimi pohybuje v roli Strážce ticha. Toho, kdo je příliš hlučný potrestá odebráním obrázku. Vysvětlí mu, že hlukem se vyplašilo zvíře na obrázku a už nikdy se do tohoto lesa nevrátí. Po uplynutí asi 5 minut svolajte děti domluveným signálem, např. zakukáním. Každé dítě si spočítá nalezené karty s obrázky zvířat. Ten, kdo jich má nejvíc, vyhrál ((Doležalová, Kučerová, 2004: str. 103).

• O ROZMAZLENÉ HRUŠCE

Jednou přiletěl do zahrady větřík. Proháněl se po travičce a mezi stromy a čečral větvičky.

(My to také tak zkusíme, běháme a máváme pažemi)

Pak si větřík odpočinul na jednom stromě. Byla to hruška. Jeden lísteček na té hrušce si povídá větříčkovi: „Foukni mi, větříčku, trochu na záda a já si zalítám.“ A větříček fouká.

(My to také zkusíme.)

Lísteček se vznesl do vzduchu a už se snášel k zemi – děti, chytněte jej!)

(Ve výponu s hlavou vzhůru chytáme ve vzduchu lísteček.)

Lísteček lehounce dopadl do trávy.

(Tleskáme o prsty a říkáme si: „U – le - těl, u – le - těl.“)

A jak to bylo dál? Na tom stromě visela taková tlustá hruška a ta byla z jedné strany zelená a z druhé červená.

(Hned to na sobě rukama, ukazujeme. Na jednom i druhém boku od hlavy až k patě a popěvujeme si nebo říkáme „ze – le – ná, čer – ve – ná“.)

Ta hruška záviděla lístečku to létání, začala fňukat a povídá: „Větříčku, podívej se, jaká jsem chudinka zelená, bolí mě břicho, potřebovala bych se taky trochu proletět, aby zčervenala.“

(My to také žadonivě a kňouravě napodobujeme. Větříčku, foukni, bolí mě břicho.)

Větríček řekl hrušce: „Nefouknu na tebe, protože jsi tlustá a nemůžeš přeci létat jako lísteček.“ Ale hruška žadonila, až větríček přece na ni pořádně fouknul a hruška udělala báác o větev a báác o druhou a báác o zem.

(Pleskáme do kolen a pak na zem.)

To byla rána. Vzbudilo to ježka ze spaní. A ježek se moc zlobil a říkal při tom: „Zatrápená hruška,“ (zkusíme) a potom řekl hrušce: „Já tě sním!“

(Lezeme po čtyřech, protahujeme se a říkáme to s ježkem.)

A snědl ji (Čížková, 1996, str:13 – 14).

- **MŮJ STROM**

Utvoříme z dětí dvojice. Jedno si zaváže oči a druhé ho vede k nějakému zajímavému stromu. Tento strom může stát 20 - 30 m daleko. Určený strom musí nevidící ohmatat, obejmout. Spoluhrač nebo učitelka může pomáhat otázkami typu „Jakou má tvůj strom kůru?“, „Je silnější než ty?“, „Našel si také větve?“, „Je obrostlý mechem ze všech stran?“. Poté dovedeme nevidícího zpět k výchozímu místu, odváže mu šátek a první hráč musí strom najít (Čížková, 1996: str. 52).

- **PODZIMNÍ HRY S LISTY**

Na vycházce sbírejme s dětmi listy (vždy alespoň 20 od jednoho druhu stromu). Ve třídě je pak zkusíme seřadit podle jejich odstínů. Není samozřejmě jen jedno správné řešení. Vzniká zde zdravý prostor pro diskusi, proč sem Hanička chce přiřadit tenhle list a Josífek jiný. Listy můžeme ve vybraném pořadí sešít do dračího ocasu – od každého druhu stromu u naší zahrady uděláme barevně sladěný dračí ocas a pověsíme na zeď jako podzimní dekoraci. Nebo můžeme listy sešít tak, aby tvořily první slovo z názvu stromu, z něhož pocházejí, např. dubové listy do tvaru D, javorové do tvaru J, lipové do tvaru L, březové B atd. Stromová písmenka si můžeme nechat na nástěnce a občas se k nim vrátit a opakovat si jak názvy stromů, tak i písmenka samotná (Jančaříková, 2004: str. 33).